

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

■ ■ ■ הכתיב חסר הניקוד והוראתו ■ ■ ■

דברי פתיחה

חוברת זו של **לשוננו לעם** מוקדשת כולה לעניין אחד, הוא עניין הקתיב חסר הניקוד. הבאנו את דברי הכותבים בלי לשנותם, ומטבע הדברים ימצא הקורא כפעם בפעם שפרט מסוים חוזר בשינויים קלים ברשימות השונות. נראה לנו שהקורא ישיכל להתעלם מחזרות אלו וייתפס לעיקר, והוא ריענון הכללים, הצעות לדרך הוראתם וקצת הרהורים על גורלם בעתיד. כדברי פתיחה להצגת הבעיה נביא כאן דברים שנכתבו בשנת התש"ן בעלון השבועי על פעולותיה של האקדמיה בעניין הכתיב.

אין עוד בעיה שהעסיקה את חכמי הלשון פרקי זמן ממושכים כל-כך כבעיית הכתיב. מקור הבעיה הוא, כמובן, מורשת הכתב העברי, שיש בו סימנים לעיצורים ולא לתנועות (המקבילות לאותיות a, e, i, o, u שבכתב הלטיני). הכתב העברי שאפשר את החיסכון בסימון התנועות מבוסס על העובדה, שעיקר משמעה של המלה כבר הוא נתון בשורש, ומשום כך הקורא מלים בהקשר, לא יתקשה להטות אותן ככל המתחייב מן העניין, שהן משתלבות בו. [נוהגים להעמיד כדוגמה בולטת את המלים האנגליות בכתיב שאין בו אותיות תנועיות: I LV Y. מה יבין הקורא משני העיצורים LV: LOVE או LEAVE? והלוא תוספת התנועה יש בה כדי להבדיל כאן בין אושרו לאומללותו של הקורא. וכנגדן מלים הכתובות רק בעיצורים: בכתב העברי, "אנך עזבך" או "אנך אהבך" יש בהן כדי לקבוע עובדה ברורה. ואף אמנם כתבו בימי קדם כתיב מעין זה ואנשים משכילים הצליחו לרוץ בקריאת הכתוב בו.] לימים נוספו אמות הקריאה אהו"י – לא בהחלטה מראש אלא בדרך הטבע. דוגמה אחת: "תישן", שבראשונה קראו את היו"ד העיצורית בה כמו את הלמ"ד במלה "תלמד", והיא חדלה ביום מן הימים להיות הגויה. היו"ד נשארה בכתיב כסימן לתנועת i והחלה לשמש כסימן לתנועה זו אף במקום שלא הייתה בו יו"ד מלכתחילה. תוספת אותיות אלו מעולם

לא הייתה סדורה, לא במקרא, שרבות בו מלים הכתובות חסר שבחסר (רב = ריב, ישב = יושב, תלדת = תולדות) ולא בלשון שלאחר המקרא, שנתרבו בה אמות הקריאה שלא בעקיבות. פתרון הניקוד שמלפני כאלף שנים ומעלה מכוון היה מעיקרו להעמיד את המלים שבמקרא על דיוק הגייתן. מאחר שהכתיב נתקדש, לא היה אפשר לגרוע יו"ד או להוסיף אותה, לפיכך במקום שהייתה המלה "רב" בלא יו"ד (ויש כנגדה, כמובן, גם "ריב" ביו"ד) הסתפקו הנקדנים בתנועת חיריק בלבד. רק לפני כתשעים שנה(!!) קבע דוד ילין, מחשובי החברים בוועד הלשון, כללי כתיב מדויקים, המבוססים על מהות ההברות והתנועות ההיסטוריות. כתיב זה הוא הידוע היום ככתיב המנוקד (שֶׁלֶחֶן, קִצּוֹר, דְּבָרִית). בצד הכתיב הזה הוסכם, שתהיה נוהגת עוד שיטת כתיב, היא ידועה היום כשיטת הכתיב חסר הניקוד (שולחן, קיצור, דיברתי) למעשה כתובות היצירות של כל הדורות לאחר המקרא בכתיב מלא, אלא שוועד הלשון החליט לקבוע לכתיב זה כללים מוגדרים. האקדמיה דנה בכללים האלה שוב ושוב, עד שלא ראתה עוד אפשרות להעמיד במקומם מערכת כללים טובה יותר, וסוף דבר, שהחליטה בשנת התשכ"ח לסמוך את ידיה עליהם בידיעה גמורה שלמרות הפגמים שבהם, החלופות שהוצעו גרועות עוד יותר, שגם אם מתקנות הן במקום אחד, הן מקלקלות במקום אחר. כתיב זה הולך ונעשה נחלת רבים גם אם אותם הרבים אינם נוהגים בהם עקיבות, כפי שהכללים מחייבים (כללי הכתיב חסר הניקוד התפרסמו בחוברת לשוננו לעם מחזור כא, קונטרס ו' [חוברת רו, תש"ל] ובעלון קה של למד לשונך). השם "כתיב מלא" יש בו כדי להטעות, שהרי לא תמיד המלים מלאות וי"וים ויו"דים. שיטת הכתיב מבוססת על מין איזון בין המלא לחסר, והאיזון הזה מתבסס גם על תמונת המלים כפי שהן במשך הדורות, ונקבעו לכתיבן בימינו כללים שיטתיים וברורים, הטעונים, כמובן, לימוד והרגל.